

КРЕМАНСКО ПРОРОЧАНСТВО – СРПСКИ МАКГАФИН

Александар Гајић, *Кремманска сѝража*, Лагуна, Београд 2021

Пишући предговор за *Књиу срѝске фанѝасѝике* у којој је сабрао приче и одломке аутора у распону од осам векова где се најпре стидљиво, а касније све доминантније потврђивао дуго скрајнути вид књижевности који је Платон назвао „рђавим мимезисом”, Предраг Палавестра се запитао над касно искоришћеним потенцијалима српске фолклорне традиције. Очекивало би се да једној националној историји која фактима сведочи о необичним појавама није потребно да за литераризовање фантазми и те како присутних у српској култури охрабрење потражи у Западу, који је у недостатку аутентичних примера такве фантазме измаштавао. Посматрајући најновији роман Александра Гајића, савремени читалац имао би права на исту врсту запитаности – због чега је тема попут мистериозног Кремманског пророчанства тек недавно доживела своје прво књижевно уобличење?

Кремманска сѝража није пионир када је реч о делима у чијем је фокусу ово пророчанство, али јесте првенац у погледу литерарног фикционализовања његове загонетне природе. Александар Гајић, доктор правних и политичких наука, препознао је макгафински потенцијал чувеног и често погрешно интерпретираног списа. Макгафин је појам који је енглески сценариста Ангус Мекфел дефинисао, а Алфред Хичкок прославио својим филмовима. Реч је о предмету који је покретач радње и често узрок бројних сукоба и надигравања између страна које желе да га поседују, а да притом ни саме нису сигурне како изгледа драгоценост која је предмет њихове потраге. Интересантно је то што сама природа траженог временом постаје део другог плана, док се фокус премешта на све интензивнију радњу и саспенс који се појачава. Појам који је истовремено „све и ништа”, Хичкок је прославио филмом *39 сѝејеника*, а најпознатији примери макгафина су унутрашњост актовке у Тарантиновим *Пеѝарачким ѝричама*, огрлица у *Тиѝанику*, ружин пупољак у *Грађанину Кејну* и малтешки соко у истоименом остварењу. Кремманско пророчанство у роману Александра Гајића припада корпусу наведених примера, како због непоузданости и непроверивости његове аутентичности тако и због могућности да његов садржај постане главно оруђе за кројење будућности једне земље, уз подразумеване махинације и манипулације.

Нестабилна политичка ситуација у држави представља оквир романа, чија је радња смештена у преломну 2000. годину. У предвечерје новог миленијума и промене власти у Србији, на обронцима Таре у селу Кремна, један војник на стражи пронађен је мртав. Убиство или

самоубиство, свакако, необична егзекуција, постаје предмет интересовања контраобавештајних служби које, на опрезу због сазнања о реликту похрањеном у креманској касарни, на место злочина шаљу мајора Сокола Филиповића. Ускраћен за сазнање о поводу хитног одласка у Кремна (познатом људима од којих је наређење добио), а пабирчећи информације ислеђивањем војника и мештана, мајор се све више приближава нуклеусу проблема. Лабилна природа страдалог војника Цакића и смрт која „смрди на окултизам”, необично понашање водника Станића и наслућена улога фаталне Мине Пашић, из странице у страницу добијају своје потврде и слажу се у велику причу о жељи за моћи.

Насловом зазивајући бројне „страже”¹ руског фантастичара Лукањенка, Гајић упућује на сукоб исконских антагонизама сила светлости и таме. Описујући необичну власницу гостионице „Сова”, аутор вешто поставља трагове који сугеришу природу јунака који ће се дискретно надигравати све до финалног обрачуна. Принцип према коме је име знак и судбина, раван је на којој се транспарентно оцртавају две контрастне природе – соко је краљ птица, симбол небеског начела, знак мушког и дневног и, како је реч о отелотворењу бога Хоруса, сугерише око које све види, као што и мајор Филиповић успева да проникне у прећутано и заташкано. С друге стране, према *Речнику симбола*, сова коју је Мина Пашић изабрала за име гостионице у свом власништву, симболише таму, ноћ, смрт и животиња је коју прати зао глас да је крадљивица. На дијаболничност Минине природе упућује и крушка под којим често борави, а која је вишеструко презентована на сликама које красе гостионицу, као сеновито дрво на којем се, како се наводи у *Српском митолошком речнику*, скупљају и бораве демони, нарочито вештице. Фасцинацију необичним егземпларима флоре и фауне, Мина описује следећим речима: „Има нас жена које се не плашимо ноћи, мрачних шума и птица. Нас те ствари инспиришу”. Иако се њена веза са бестијарним на неколико места потврђује како истрага одмиче и мистерија се појачава, читаоци ће бити препуштени домаштавању по сопственом нахођењу, будући да аутор не открива превише детаља који би Мину позиционирали у редове одређеног окултистичког кружока.

Како су стари, тајни списи често били помагала за којима су моћници посезали да би потврдили своју предодређеност, Креманско пророчанство може се детектовати као неопходно средство за успостављање новог или одржавање старог поретка. Једна од ствари које *Креманска сџиража* загонета јесте питање у чијем је интересу прибављање запечаћеног списка, будући да овај роман омеђавају помени актуелног и пред-

¹ У питању је серијал научно-фантастичних романа Сергеја Лукањенка, који чине наслови *Ноћна сџиража*, *Дневна сџиража*, *Сџиража сумрака*, *Последња сџиража*, *Нова сџиража* и *Шестиа сџиража*. Серијал посредством паралелног света описује вечну борбу између сила Светла и Таме.

стојећег председника. На самом почетку кроз видео запис церемоније са индијским гуруом Саи Бабом посредована је Милошевићева повезаност са окултним – на снимку се види жена, а њен опис „црна коса, паж фризура, цвет у коси” наговештава да је реч о „супрузи актуелног председника државе”. На самом крају романа у фокусу је Војислав Коштуница, као представник драматизованог остварења пророчанства, чији један од дописаних рукаваца наводи да ће на изборима победити човек презимена идентичног имену места одакле долази, „а сви знају да је Коштуница из Коштунића”. Свети Грал балканских трагалаца за давно предсказаним ремети војну и политичку стварност на микроплану кремманске касарне и муњевитом брзином постаје проблем од националног значаја.

Кремманска сѝража жанровски је тешко одредив роман. Иако би се корпус тема и њихове обраде најпре могао приписати трилеру или крими роману, ово дело има елементе хорора, ониричке фантастике и историографије. Није Гајић од сваког жанра захватио оно најбоље да би показао раскош свог талента већ да би наговестио комплексну природу теме којој је приступио студиозно, микроскопски детаљно улазећи у сваки аспект, тицао се он описа касарне, нарави војника или тајанственог обреда. Представљајући село у западном делу Србије, један специфичан простор и његове становнике, како аутохтоне тако и оне на задатку, аутор се показује као одличан опсерватор. Како је и сам био један од „кремманских стражара”, аутор је упознао и добро запамтио сваки педаљ чувених Креммана и објекта који више не постоји. Интересантна фабула смештена на место похрањено у успоменама и сећањима некадашњег војника, нарочито добро функционише захваљујући неусиљеним дијалозима и оштроумним запажањима мајора Сокола Филиповића, осликаним гласом свезнајућег приповедача. Није реч о репрезенту *деус екс машини*, нити је појављивање мајора допринело изненадном решавању проблема већ се давно постављена теза о разобличавању зла и, у коначници, победи над њим од руке човека са стране, показала тачном.

Отворени крај пружа мноштво могућности за додатно усложњавање приче и наставак борбе између сила светлости и таме на новим нивоима – неслућеним – јер је Гајић *Кремманском сѝражом* наговестио атмосферу која превазилази оквире сукоба добра и зла. Инкорпорирањем фантастичног које је у служби антагониста дела, аутор приказује да су границе између два света порозне и релативне за оне који су због одређених, задатих или урођених побуда навикли да „живе” на међи, па је самим тим њихова уништивост доведена у питање. Питање је које ће елементе богате и занимљиве српске историје, културе и традиције јунаци у наставку (или наставцима) кремманске саге бити у могућности да употребе како би постигли своје циљеве, тицали се они напада или

одбране. Чини се да је пророчанство породице Тарабић послужило као окидач за незамисливе могућности које би се могле обрушити подједнако на обе стране. Напослетку, један од великих квалитета овог дела јесте тај што не можемо са сигурношћу тврдити ко је ловац, а ко ловина.

Мср Маријана С. ЈЕЛИСАВЧИЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
marijanamajche@gmail.com

ИЗБОР КАО ШЕТЊА КРОЗ СТВАРАЛАШТВО ДУШАНА КОСТИЋА

Душан Костић, *Изабране њесме*, СКЗ, Београд 2021

Ове, 2022. године, навршава се четврт стољећа од када се, у Мељинама, од живота, свијета и стваралаштва, „за сва времена”, одморио пјесник Душан Костић, рођени Пећанац, кога је живот пронио и кроз Беране, у којима се аналитички редови овог огледа и исписују. Да ли је тај, темпорално посматрано, „округли” моменат био основни мотив приређивача и издавача *Изабраних њесама* Душана Костића, остаје непознаница (јер се у књизи такав навод нигдје експлицитно не налази), али је јасно да се, по напомени аутора избора, Драгана Лакићевића, збирка појављује након избора из поезије Бранка Ћопића, Душана Радовића и Добрице Ерића. Овом збирком, како Лакићевић лијепо наглашава, „враћа се помало дуг” Костићу због чињенице да га Српска књижевна задруга није, до сада, прибројавала у њене ауторе. Ипак, 759. књига знаменитог плавог *Кола* (односно, избор из 20 пјесничких збирки), књига је црногорског, односно српског пјесника Душана Костића, и представља „строги избор” из његове поезије.

Композицију књиге чине четири циклуса, без детаљнијих насловљавања, осим римским бројевима. Избор отпочиње пјесмом „Писмо мртвоме оцу”, датираном 1940. годином, као временом настанка, баладом коју су исписале 23 године одвојености писца од мртвог оца. Римована пјесма, неуједначене дужине стиха (додуше, у збирци се тешко може препознати пјесничково акрибично марење за метричке законитости), бременита је жељом пјесника да готово двије и по деценије таложену тугу за оцем, којег и не памти, отргне од заборава и преточи у бесмртну књижевну форму каква је пјесма. Ипак, иако у вријеме писања пјесме релативно одрастао човјек, Костић нескривено приказује дискрепанцу која влада између жеље, односно емоције која је наталожена у души